

Günler Aylar Yıllar
Jaguar Kitap'tan

gazete duvar
kitaP.

SAYI: 96 YIL: 2

**Demirtaş: İçimdeki son
cümleye kadar yazdım**

9

Selahattin Demirtaş: İçimde tek bir sözcük kalmayana kadar hepsini Leylan'da yazdım

Anıl Mert Özsoy

14

Bir mutluluk sorgulaması: Leylan

İrfan Aktan

17

Demirtaş'a açık mektup ve Leylan

Mehtap Ceyran

26

'Dünyanın ilk romanı': Şuşanik

Okan Çil

Sayı: 96 | Şubat 2020

Yayın Sahibi**AND Gazetecilik ve Yayıncılık,****San. ve Tic. A.Ş. adına**

Vedat Zencir

Genel Yayın Yönetmeni

Ali Duran Topuz

İcra Kurulu Başkanı ve**Sorumlu Yazı İşleri Müdürü**

Ömer Araz

Yazı İşleri Müdürü

Cennet Sepetci / Anıl Mert Özsoy

Katkıda Bulunanlar

Sevilay Çelenk, Anıl Mert Özsoy, İrfan Aktan, Mehtap Ceyran, Okan Çil

Yönetim Yeri:Maslak Mahallesi Ahi Evran Cad.
Nazmi Akbacı İş Merkezi 233-234
Sarıyer/İstanbulSantral (212) 3463601, Faks (212)
3463635

e-mail: info@gazeteduvar.com.tr

Duvar Kitap'ta yayımlanan yazı,
haber ve fotoğrafların her türlü telif
hakkı AND Gazetecilik ve Yayıncılık
Sanayi ve Ticaret A.Ş.'ye aittir. İzin
alınmadan, kaynak gösterilmeden ve
link verilmeden iktibas edilemez.

Merhaba,

Bu sayımızda HDP Eski Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş'ı kapağımıza taşıdık. Demirtaş'ın kaleme aldığı Leylan, geçtiğimiz günlerde Dipnot Yayınları tarafından yayımlandı.

Mekânı esneten, tek bir zamanı zamanlar arasında bölüştürerek derinleştiren katmanlı bir hikâyesi var Leylan'ın. Roman içinde roman, zaman içinde zaman, bilinç içinde bilinç... Mehtap Ceyran yazdı. Cezaevinde yazmanın kendisi başlı başına yaşamanın ağırlığından bir kaçış, bir hafiflik arayışı ve duvarları her yönden aşma çabasındaki bir "yer değiştirme" değilse nedir? Demirtaş yazarak yer değiştiriyor. Kapatılmıyor. Tutsak alınamıyor. Şimdi de Leylan... Sevilay Çelenk'in kaleminden...

Leylan'a aslında siyasi bir aşk hikâyesi denebilir. Ama romanın esas meselesi ne siyaset ne de aşk. İkisini de ihtiva eden temel meseleye, mutluluğa, daha doğrusu derin bir mutluluk tartışmasına "çoklu bilinç ortamında" odaklanıyor yazar. Okuyucu, son sayfayı devirdiğinde ister istemez kendine soruyor: Leylan mıyım, Kudret miyim, Bedirhan mıyım, ismi hiç anılmayan Bahtiyar mıyım, Celal miyim, Sema miyim, yoksa Mutlu muyum? İrfan Aktan kaleme aldı.

Selahattin Demirtaş, ilk romanı Leylan'la bir kez daha 'içeri'den 'dışarı'ya ses verdi. "Asıl yenilgi unutmaktır" denir ya, benim metinlerim tümüyle, unutturmama üzerinedir" diyen Demirtaş'la, Leylan'ı, hafızayla olan ilişkisini ve 'seraplarını' konuştuk.

M.S. 5. yüzyılda İakob Tsurtaveli tarafından yazılmış, "ilk roman" iddiası taşıyan "Şuşanik" Othello Kitap etiketiyle yayımlandı. Küçük bir roman olan "Şuşanik", Kraliçe Şuşanik'in çektiği sıkıntıları ve Azize Şuşanik'e dönüşme hikâyesini anlatıyor. Okan Çil inceledi.

Marifet iltifata tabidir.

İyi okumalar...

Anıl Mert Özsoy

Yek, du, sê, çar...

Leylan

Cezaevinde yazmanın kendisi başlı başına yaşamının ağırlığından bir kaçış, bir hafiflik arayışı ve duvarları her yönden aşma çabasındaki bir “yer değiştirme” değilse nedir? Demirtaş yazarak yer değiştiriyor. Kapatılmıyor. Tutsak alınamıyor. Şimdi de Leylan...

Sevilay Çelenk

“

Leylan, Kudret adındaki bir oğlan çocuğunun, doludizgin aşık olduğu kızın adının anlamı. Adı değil, adının anlamı. Kızın adı Serap. Serap Kürtçe’de ‘leylan’ kelimesiyle karşılık buluyor. Diyor ki oğlan, “Serap’ın Kürtçesi ‘leylan’dır. Adını ‘Leylan’ koysalardı, onu ilk gördüğüm anda kavuşamayacağımızı anlardım mutlaka. Ben Serap’ın leylan olduğunu iş işten geçtikten sonra anladım.”

Selahattin Demirtaş inatçı üretkenliğiyle ve içimizi ferahlatan o güzel neşesiyle yazıp duruyor. İşgal ettikleri mevkilerde, her Allah’ın günü sözün itibarını biraz daha eksiltenden farklı olarak, söze ve dile itibarını siyasetle olduğu kadar edebiyatla da iade ediyor. Demirtaş’ı evinden, ailesinden, “Başak’ından ve buğdaylarından” 1600 km uzakta tutan o cehli mürekkep ve o yüz karası zulüm, cevabını Seher’le, Devran’la, Leylan’la alıyor. Adeta “Size benzemeyeceğim” diyor Demirtaş, “Çocukken de benzemiordum.”

Bu dediğimi romanının daha en başında şöyle dile getiriyor: “Küçükken de Kürt’tük biz, hatta daha Kürt’tük (...) Esmer kulaklarımızdan tutulur, siyah başımız kara tahtaya çarpılırdı. İçimizden saydık her çarpmayı; yek, du, sê, çar...”. Diyarbakır’ın kûçelerinden yola (ve aşka) düşerek dünyaya açılan Leylan’ın birçok satırında o çarpma sesinin yankısı var...

İyi eleştirinin esere eğilirken yazarın kimliğini paranteze alan ve unutmaya çalışan bir eleştiri olduğu söylenir. Bununla birlikte bu görüşün her durumda doğru ve geçerli olduğunu düşünmüyorum. Bazı eserleri yazarın biyografisinden sıyrarak ele almak o kadar da mümkün olmayabilir. Üstelik bu yazıyı bir eleştiri faaliyeti değil, mütevazı bir tanıtım olarak görmeyi diliyorum. Eleştirebilmek için romanın içeriğine daha ayrıntılı değinmek gerekir ki bu sonraki iş. Zira büyük sürprizlerle dolu bu roman okuyucunun eline henüz dün geçmişken, heyecan kaçırarak ölçüde ayrıntılı bir değerlendirmeye girişmek haksızlık olur.

Leylan, Kudret adındaki bir oğlan çocuğunun, doludizgin aşık olduğu kızın adının anlamı. Adı değil, adının anlamı. Kızın adı Serap. Serap Kürtçe’de ‘leylan’ kelimesiyle karşılık buluyor. Diyor ki oğlan, “Serap’ın Kürtçesi ‘leylan’dır. Adını ‘Leylan’

“

Demirtaş'ın
Leylan'ının geçtiği
kûçelerde, okul
yollarında ve pencere
diplerinde gürül
gürül bir aşk çağıldar.
Küçücük hayatlar
içinde yaşanan,
kavuşmayı ummayan,
tutkulu ve çocuksu
bir aşk.

koysalardı, onu ilk gördüğüm anda kavuşamaya-
cağımızı anlardım mutlaka. Ben Serap'ın leylan
olduğunu iş işten geçtikten sonra anladım.”

Kudret'in Serap'a aşkı, iki vefalı arkadaşının mu-
hafızlığında -ben diyeyim yirmi yıl, siz deyin ki
sonsuz dek- sürüp gider. Serap'a yönelik bu bü-
yük aşkı 'üstlenen', esasen Kudret'in bütün dünya-
sıdır. Bütün mahallesi ve bütün 'çetesidir'.

EKMEĞİ BALA DÜŞEN...

Kudret daha ilkokul sıralarındayken sevdiği kız-
dan kenarları yeşil dantelli beyaz bir mendil çalar.
Bununla da kalmaz hemşerisi Ahmet Arif'in kül-
liyatından da Serap'a vermek üzere bir şiir çalar.
Yıllar geçip giderken, aşık olduğu kız, yakın bir so-
kakta bir kuaförde iş bulduğunda, “ekmeğim bala
düşmüştü” diyerek şansını kutsar. Kudret iyidir,
iyimserdir ve ne okurun, ne sevdiği kadının ne de
hayatın üzerine çullanan, kendi halinde ve kendi
aşkında bir genç kişidir.

Demirtaş'ın Leylan'ının geçtiği kûçelerde, okul
yollarında ve pencere diplerinde gürül gürül bir
aşk çağıldar. Küçücük hayatlar içinde yaşanan,
kavuşmayı ummayan, tutkulu ve çocuksu bir aşk.
O yüzden de birdenbire o küçücük hayatların top-
lamında görülmemiş bir acı ve yıkım o sokaklara
çöreklenildiğinde ve Sur'da yer yerinden oynadı-
ğında, “Kendine Başbakan diyen bir adam ille de
buraları 'Toledo' yapacağım diyerek bütün tarihi-
mizi, anılarımızı, çocukluğumuzu başımıza yıktı”
der Kudret.

Sevdiğini yakınına getiren küçük tesadüfü, “ek-
meğinin bala düşmesi” olarak gören bir iyimser-
lik ve hafiflik romanın ilk bölümünün duygusal

“

Cezaevinde yazmanın kendisi başlı başına yaşamının ağırlığından bir kaçış, bir hafiflik arayışı ve duvarları her yönden aşma çabasındaki bir ‘yer değiştirme’ değilse nedir? Demirtaş yazarak yer değiştiriyor. Kapatılamıyor. Tutsak alınamıyor. Öykü kitapları son yılların en çok satan kitapları arasında yerini aldı ve hızla başka dillere çevrildi bile. Şimdi de Leylan...

iklimini de belirler. Leylan beklenmedik bir hafiflik getiren bir roman. Dilsel, anlatısal ve türsel seçimler romanı bir uçtan diğer uca yalayıp geçen serinliğin ve hafifliğin kaynağı. Dünyanın en ağır meselelerini romanlarına kuş tüyü ile aktaran Italo Calvino, edebiyatın varoluşsal işlevini ‘hafiflikle’ açıklamıyor muydu zaten? Calvino’ya göre, edebiyat, “yaşamının ağırlığına tepki olarak hafifliği arayış”tır (s.42). Calvino hafiflik arayışını, masallar üzerine çalışmış Rus halk bilimci Vladimir Propp’a göndermeyle bir şekilde kahramanın yer değiştirmesine de bağlar. Sözlü edebiyatta, masallarda kahraman hep “yer değiştirmektedir”. Çünkü “aranan nesne genellikle, yatay olarak çok uzakta veya dikey olarak çok yüksekte ya da çok derinlerde bulunan “başka’ farklı bir yerdedir” (s.43).

Cezaevinde yazmanın kendisi başlı başına yaşamının ağırlığından bir kaçış, bir hafiflik arayışı ve duvarları her yönden aşma çabasındaki bir ‘yer değiştirme’ değilse nedir? Demirtaş yazarak yer değiştiriyor. Kapatılamıyor. Tutsak alınamıyor. Öykü kitapları son yılların en çok satan kitapları arasında yerini aldı ve hızla başka dillere çevrildi bile. Şimdi de Leylan... Çünkü okurlar bir siyaset insanı olarak Demirtaş’ın zihin ve duygu dünyasını, hayallerini, özlemlerini ve hayatın siyaset dışı alanlarına dair düşüncelerini merak ediyor. Ondan gelecek sözü özlüyor. Kısacası gerçekten de Demirtaş’ı hapiste tutmak her geçen gün daha imkansız bir hal alıyor ve fatura kabarıyor.

Tutsaklıkta ve hapiste roman yazmanın romanın tarihi kadar eski bir tarihinin olduğunu da bu vesileyle hatırlayalım. Modern Batı romanının ilk örneği sayılan Don Kişot’u (1605), Miguel de Cervantes’in hapislik yıllarında kaleme aldığı bilinir. Bunun gibi İngilizce yazılmış ilk roman olan John Bunyan’ın Hac Yolunda (The Pilgrim’s Progress, 1678) adlı dinsel alegorisi de yine yazarı hapistey-

“

Otobüs terminalinden başlayınca bu hikayenin bir öncekine dönebileceği çeşitli yollar da tahayyül ediyorsunuz. Fakat okuyucu otogarda birdenbire beliren, beş parasız evini terk etmiş o genç kadını tanımaya çalışırken, hikaye daha daha uzaklara, orta yaşlardaki, başarılı beyin cerrahı Sema ile ihraç bir akademisyen olan kocası Bedirhan'ın üst-orta tabaka hayatlarına açılıveriyor.

ken yazılmıştır. Bu eser en çok baskı yapan İngilizce eserdir ve 200'den fazla dile çevrilmiştir.

İKİ DİLİN ARASINDAKİ UÇURUMA DÜŞEN...

Romana dönecek olursak, Leylan dil, anlatı yapısı ve tür bakımından şaşırtıcı ve ustalıkla bir eser. Dil derken aslında daha çok birinci bölüme hakim olan esprili ve oyunlu dil ile genele hakim olan sarıh ve akıcı dilden söz ediyorum. Birinci bölümde esmer kafasına vura vura Türkçe öğretilen çocukların, iki dilin arasındaki uçuruma düşerken kelimelere sımsıkı sarılmaktan başka çareleri olmadığını da görürsünüz. Türkçe yazan Kürtlerde sık rastladığımız anlatım ve ifade yetkinliği, mizah gücü ve dil oyunları özellikle birinci bölümde çok belirgindir: “Serap’ı ilk orada gördüm, labirentin içinde. İp atlıyordu kızlarla. İpin Kürtçesi ‘ben’dir. Göz göze geldik, ‘ben’ ayaklarına dolandı, yalpaladı, düşer gibi oldu; ‘ben’i tuttu sıkıca, bırakmadı.”

Anlatı yapısına gelince burada fazla aşına olmadığımız biçimde neredeyse apayrı iki kısımdan oluşmuş bir roman çıkıyor karşımıza. Diyarbakır kûçelerinde fırtına gibi esen Kudret’in aşkını anlatmaya nokta koyulurken, ikinci bölümde İstanbul’da Esenler Otogari’nda yepyeni bir hikaye başlıyor. Otobüs terminalinden başlayınca bu hikayenin bir öncekine dönebileceği çeşitli yollar da tahayyül ediyorsunuz. Fakat okuyucu otogarda birdenbire beliren, beş parasız evini terk etmiş o genç kadını tanımaya çalışırken, hikaye daha daha uzaklara, orta yaşlardaki, başarılı beyin cerrahı Sema ile ihraç bir akademisyen olan kocası Bedirhan’ın üst-orta tabaka hayatlarına açılıveriyor. Romanın devamında bu hikaye başka hikayelerle kesişecek ve İstanbul’da da kalmayıp Zürih’e doğru uzun ve zahmetli bir yola koyulacaktır.

Romanın iki kısmının birbirine nereden ve nasıl bağlanacağı konusundaki gizemi başarıyla sürdüren anlatının, zamanı gelince hikayenin ayrı yakalarını sıkı bir Ahmet Kaya göndermesi ile birbirine teyellediğini söylemekle yetineyim. Romanın yayınına birkaç gün kala, Devran için yapılan okuma tiyatrosu üzerinden kendisini hedef alan saldırılara, Demirtaş'ın, "Fırlattığınız çatallar bıçaklar artık bizi yaralamıyor..." demesi, Ahmet Kaya'nın hikayesi ile kurulan özdeşliği de gösterir. Fakat 'ötekinin ötekisini' kimsesiz düştüğü yerde bularak ona anlatıda yer açan çok güzel bir Ahmet Kaya göndermesine rağmen, iki hikayeyi bağlamak konusunda tercihen gevşek bırakılmış bir teyel söz konusudur. Sosyoekonomik ve kültürel olarak uzak düşmüş hayat küreleri çoğu kez ancak ötekiler aracılığıyla birbirine değer. Fakat bu hayatların yeniden yakınlaşması veya iç içe geçmesi çoğu kez mümkün değildir. Kitabın anlatısal kurgusunu bu bakıma başarılı bulduğumu da eklemek isterim.

OHAL süreçlerinde bir yandan kurumsal/toplumsal kimliklerini kaybederken öte taraftan yeni politik özneler olarak tarih sahnesinde belirenler de romanın asli karakterleri arasındadır. Bu konuda 'bizim mahalleyi' iyi bir sürpriz bekliyor. Aynı konumu paylaşanlar arasında vazgeçenler veya yollarını ayıranlar da vardır. Romanın bu ayrılışa dair tutumunun ya da etik politik yargısının hararetli tartışmalara yol açacağını ve hatta ahlakçı bulunacağını da tahmin ediyorum. Ne de olsa, bir roman güncel bir meseleyi merkezine koyuyorsa o noktada yazarın düşünceleri ile karakterlerin düşünceleri arasında paralellik kurmak doğal ve kaçınılmazdır. Fakat bu noktada, yazarın bu konuya dışarıdan ve cezaevinden baktığı, çatışmayı ve yüzleşmeyi ise roman karakterlerinin en nihayetinde kendi bağlamlarında yaşadığı da düşünülebilir.

“

Ne de olsa, bir roman güncel bir meseleyi merkezine koyuyorsa o noktada yazarın düşünceleri ile karakterlerin düşünceleri arasında paralellik kurmak doğal ve kaçınılmazdır. Fakat bu noktada, yazarın bu konuya dışarıdan ve cezaevinden baktığı, çatışmayı ve yüzleşmeyi ise roman karakterlerinin en nihayetinde kendi bağlamlarında yaşadığı da düşünülebilir.

“

Leylan her şeyden evvel görsel imgelemi güçlü biçimde harekete geçiren bir anlatı kuruyor. Leylan'ı sinemaya taşımak isteyenlerin çıkacağı kesin de ben daha çok beş ya da sekiz bölümlük bir televizyon dizisinin hikaye çizgilerini gördüm bu anlatıda. Bunu da belirtmeden geçemedim.

Leylan'ın açıldığı uzun yolculuklar bugünün dünyasının imkan tanıdığı yolculuklarla da sınırlı değil. Roman bir yandan “gerçekliğe” sınırsız demirlemişken, bir yandan da o gerçekliğin sınırlarını “türsel” olarak aşarak ve bilimin imkanlarını geleceğe dönük bir gelişme tahayyülü etrafında ilerleterek, bilimkurgu türünün kodlarından da yararlanıyor. Zihin dünyaları ve “bilinçler” arasında “çoklu” ortamlar yaratma imkanı ve bu sayede hakikati ışığa çıkarma çabası şaşırtıcı, sürükleyici ve yenilikçi bir girişim.

Romanı okurken zihnin ve düşüncenin rüya benzeri durumlardaki işleyişine, bu özel işleyiş anlarında birbirinin yerine geçen kişilere, birden fazla anlamı yoğunlaşarak kendinde toplayan imgelere ve nesnelere tanıklık ediyoruz. Hakiki yaşantılarımızı “rahatsız eden” ve çoğu kez engellenmelerden ya da travmatik bir hafızadan kaynaklanan “farkında olmadığımız düşüncelerimizi” de yeniden fark ediyoruz. Romanda bunların “yek, du, sê, çar” diye diye arka planda yankılanan çarpma sesleriyle ilişkisini sezebileceğimiz çok an var...

Son olarak hakikati görmenin fiziki bir görme yetisini aşan boyutu, gören ve görmeyen meselesi de politik psikanalizden yararlanan bir edebi eleştirinin konusu olmak üzere romanda yerini alıyor.

Leylan her şeyden evvel görsel imgelemi güçlü biçimde harekete geçiren bir anlatı kuruyor. Leylan'ı sinemaya taşımak isteyenlerin çıkacağı kesin de ben daha çok beş ya da sekiz bölümlük bir televizyon dizisinin hikaye çizgilerini gördüm bu anlatıda. Bunu da belirtmeden geçemedim.

Haydi yek, du, sê, çar... Yolu açık olsun Leylan'ımızın.

Selahattin Demirtaş: İçimde tek bir sözcük kalmayana kadar hepsini Leylan'da yazdım

HDP önceki dönem Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş, ilk romanı Leylan'la bir kez daha 'içeri'den 'dışarı'ya ses verdi. "'Asıl yenilgi unutmaktır' denir ya, benim metinlerim tümüyle, unutturmama üzerinedir" diyen Demirtaş'la, Leylan'ı, hafızayla olan ilişkisini ve 'seraplarını' konuştuk.

Anıl Mert Özsoy

“

Demirtaş, metninde soğuk bir rüzgar estirir fakat kimse üşümez. Üşümenin cümle halini hatırlatır, yaşatır; kimseyi soğukta bir başına bırakmaz. Politik yaşamından da alışık olduğumuz kendine has mizahını bir kez daha edebiyat aracılığıyla insanlarla buluşturur. Tüm politik hayatını üzerine inşa ettiği hak ve kimlik kavramı romanın ilerleyen kısımlarında kendini belirgin bir şekilde gösterir ve Demirtaş onların zamanını ve elbette ‘müebbetliğini’ yener...

John Berger’in A’dan X’e adıyla derlediği, Tunuslu bir devrimci olan Xavier ile sevdiği kadın Aida arasında geçen mektuplaşmalarda, Aida “Sana iki kere müebbet verdikleri anda onların zamanına inanmayı bıraktım” der. Zaman kavramı, hafıza ve ‘beklemek’ başka bir biçim alır. Tüm bu kavramları yeniden yorumlar ve buna inanır Xavier ve Aida... ve birbirlerine yazmayı bırakmazlar. Yazının kudreti de burada başlar...

3 yılı aşkın süredir tutuklu bulunan HDP önceki dönem Eş Genel Başkanı Selahattin Demirtaş, ilk romanı Leylan’ı tam olarak bu zaman ve hafıza üzerine kuruyor. ‘İçeri’den ‘dışarı’ya bir ses tir Leylan. Onların zamanına inanmayı bırakıp yeni bir anlayışla yaklaşır Demirtaş... ve Leylan, ilk gençliğindeki bir Kürt gencinin, yaşadığı coğrafyayı, zamanın getirdiği ‘kırılmayı’, hafızanın biriktirdiği iki dilliliği sorgulaması ve buradan kendi kimliğine uzanmasıyla yola koyulur. Demirtaş, metninde soğuk bir rüzgar estirir fakat kimse üşümez. Üşümenin cümle halini hatırlatır, yaşatır; kimseyi soğukta bir başına bırakmaz. Politik yaşamından da alışık olduğumuz kendine has mizahını bir kez daha edebiyat aracılığıyla insanlarla buluşturur. Tüm politik hayatını üzerine inşa ettiği hak ve kimlik kavramı romanın ilerleyen kısımlarında kendini belirgin bir şekilde gösterir ve Demirtaş onların zamanını ve elbette ‘müebbetliğini’ yener...

Demirtaş’la, Leylan’ı, hafızayla olan ilişkisini ve ‘seraplarını’ konuştuk.

Leylan, ‘dili’ odağına alan, Kürtçe ile Türkçe arasında salınan bir açılışla okuyucuya ‘merhaba’ diyor. Sizin dile yaklaşımınız nasıl? Kurgu metin içerisinde, iki dilin sözcüklerinin

anlamlarından kendi hikayenize yönelirken nelere dikkat ettiniz?

Dil ve öncelikle anadili, insanın toplumsal varlığı, bireysel onuru ve var oluş süreciyle doğrudan bağlantılıdır. Anadili, kültürü, kimliği yok edilmeye, asimile edilmeye çalışılan bir halkın hikayesini anlatabilmek için, o halkın çocuklarından, çocukluktan yola çıkıp anlatmak gerekiyordu. Karakterlerin romandaki rolleri ve inşa süreçlerini oturtmak mümkün olmazdı yoksa. Eksik kalırdı ve arzu ettiğim bağlama oturmazdı. Kudret ve diğer karakterleri tanıyıp anlayabilmemiz için maruz kaldıkları kültür kıyımını bir şekilde yazmak zorundaydım. Ve benim romanını yazdığım halk Kürt halkı olunca, bu en önemli meseleyi görmezden gelerek karakter inşa edemezdim.

‘HİCİV BÜYÜK BİR KOLAYLAŞTIRICIDIR’

Mizah ve hiciv, sizin politik hayatınızda da sıkça gördüğümüz bir unsur... Bir kez daha bu mizahla karşılaşıyoruz Leylan’da... Anlatınızın atmosferinde, karakterlerinizi inşa etmede ve genel anlamıyla romanın ‘son sözü’ne mizah ve hiciv nasıl hizmet ediyor?

Sert, sarsıcı, örseleyen mevzuları anlaşılır, çözülebilir konular olarak anlatabilmekte mizah ve hiciv büyük bir kolaylaştırıcıdır. Benim amacım, sorunları hatırlatıp insanları bunalıma, karamsarlığa, umutsuzluğa sevk etmek değildi, bunların ilanihaye umutsuzluğumuzun kaynağı olamayacağını, bir gün hepsini çözerek aşabileceğimizi hissettirmek de istiyorum. Mizah, hem bu noktada hem de karakterleri okuyucuya yakınlaştırıp empati kurmasını sağlamada etkili olabiliyor.

“

Benim amacım, sorunları hatırlatıp insanları bunalıma, karamsarlığa, umutsuzluğa sevk etmek değildi, bunların ilanihaye umutsuzluğumuzun kaynağı olamayacağını, bir gün hepsini çözerek aşabileceğimizi hissettirmek de istiyorum. Mizah, hem bu noktada hem de karakterleri okuyucuya yakınlaştırıp empati kurmasını sağlamada etkili olabiliyor.

‘DİL VE KÜLTÜR ASİMİLASYONU ÇOCUKKEN BAŞLAR VE DEVAM EDER’

Anadil meselesini, genç bir karakter üzerinden işliyorsunuz. Köklü tarihsel ve politik tarafları da olan bir mücadeleyi neden genç bir karakter üzerinden ele aldınız? ‘Saf’ bir aklın sözleriyle hareket etmek mi sizi cezbetti?

Dil ve kültür asimilasyonu çocukken başlar ve devam eder. Ben de asimilasyonu, ilk ortaya çıktığı andan başlayarak ele almayı daha doğru buldum.

Leylan’da hafıza önemli bir yer teşkil ediyor. İnsanlığın, toplumsal hafızayla yoğrulduğu bir dönemdeyiz. Hafıza, sizin metnelerinizde nerede duruyor?

Her sayfada, her satırda vardır hafıza. “Asıl yenilgi unutmaktır” denir ya, benim metnelerim tümüyle, unutturmama üzerinedir.

Mutluluk ve hayat kavramlarını tartışıyorsunuz. Peki öznel anlamda sizin için hayat nedir, aynı zamanda bir ressam olarak mutluluğun resminin olmazsa olmazları nelerdir?

Yapacağımız tüm mutluluk resimlerinin kesinlikle yarım kalacağını önceden bilmektir tüm mesele.

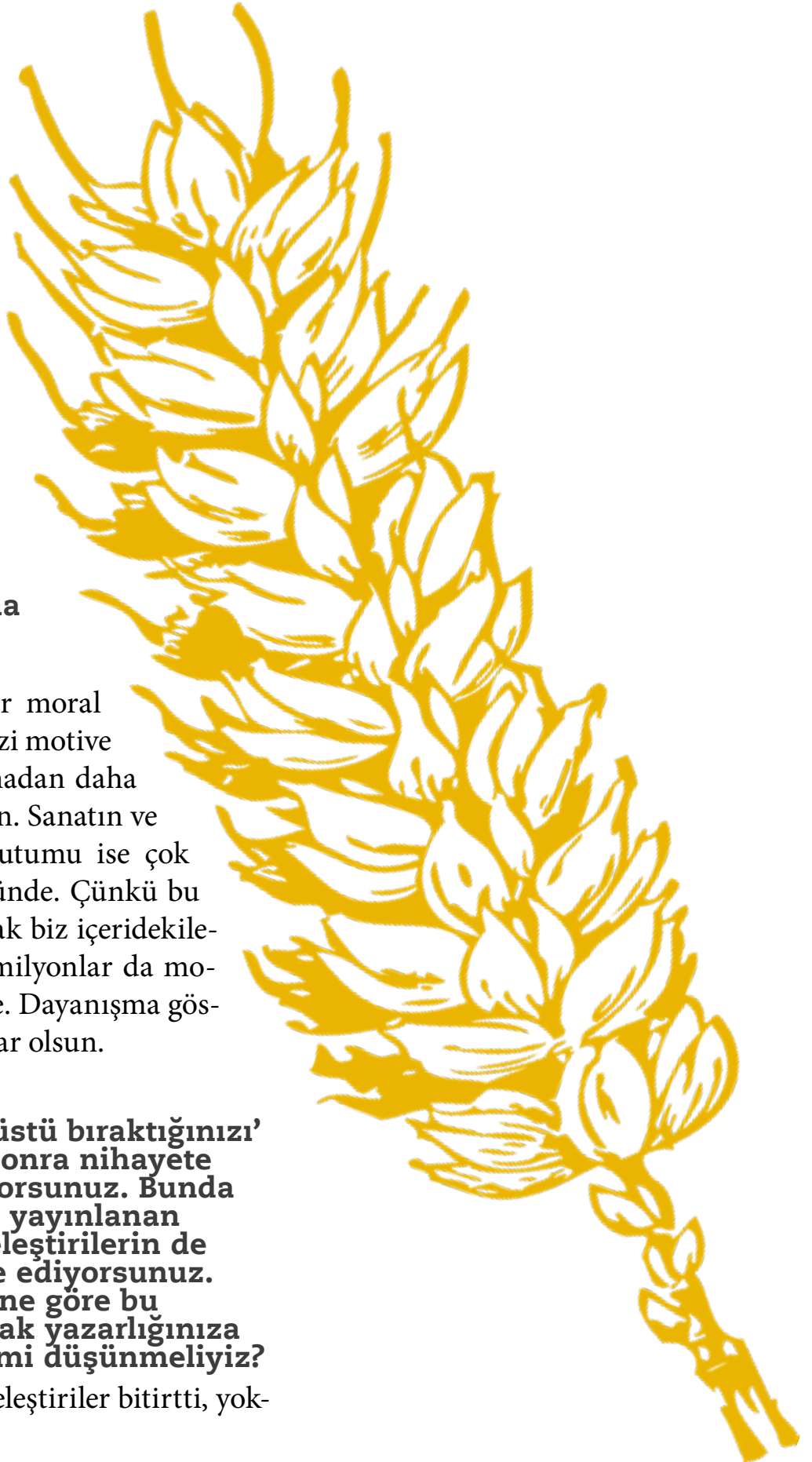
'DAYANIŞMA GÖSTEREN HERKES SAĞ OLSUN, VAR OLSUN'

Devran, Jülide Kural'ın yönetiminde sahnelendi ve çok konuşuldu. Bunda izleyici sıralarında gördüğümüz kadın dayanışmasının da etkisi büyük oldu. Sanatın bu gücü ve dışarıdaki dayanışma 'içeride' sizi nasıl etkiliyor?

Gerçekten inanılmaz bir moral alıyoruz. Mücadelede, bizi motive eden etkili bir dayanışmadan daha kıymetlisi yok, emin olun. Sanatın ve sanatçının dayanışma tutumu ise çok daha farklı bir etki gücünde. Çünkü bu durumda artık kişi olarak biz içeridekilerin dışında, dışarıdaki milyonlar da moral bulabiliyor bu şekilde. Dayanışma gösteren herkes sağ olsun, var olsun.

Leylan'ı üç kez 'yüzüstü bıraktığınızı' ve uzun bir zaman sonra nihayete erdirdiğinizi belirtiyorsunuz. Bunda dışarıdan daha önce yayınlanan kitaplarınıza gelen eleştirilerin de etkili olduğunu ifade ediyorsunuz. Sonuçta kitap bittiğine göre bu eleştirilerin asıl olarak yazarlığınıza olumlu etki ettiğini mi düşünmeliyiz?

Elbette ki bana Leylan'ı eleştiriler bitirtti, yoksa tamamlayamazdım.

Leylan'da Nietzsche, Spinoza, Mehmet Uzun, Ahmed Arif ve Furuğ Ferruhzad'a eserlerden alıntılarla selam gönderiyorsunuz. Bu yazarların, edebi estetik anlayışınıza ne gibi katkıları oldu? -Bu kitabın yazım sürecinde hangi yazarlar yol arkadaşınızdı, kimlerden etkileniyorsunuz?

Sayamayacağım kadar çok fazla yazar ve kitaptan etkilenerек kendi üslubumu, çizgimi arıyorum. Tanınan tanınmayan her edebiyatçı bana bir şeyler katmıştır kesinlikle. Felsefe ise çok fazla ilgili olduğum bir alan değil. Yine de kısıtlı okumalarım sonucunda önemli bir katkı sağladı bana ve edebi çizgime.

'YAZAR OLARAK TÜKENMİŞ HİSSEDİYORUM KENDİMİ'

Leylan'ın teşekkür bölümünde 'edebi hayatımın son kitabı bu gibime geliyor' diyorsunuz. Neden böyle bir tahmininiz var?

Sanki içimde tek bir sözcük kalmayınca kadar hepsini Leylan'da yazdım gibi. Yazar olarak tükenmiş hissediyorum kendimi. Duygum bu, en azından.

Son olarak sizin hayalleriniz ve kitaptaki göndermenizle sorarsak 'seraplarınız' nelerdir?

Özgürlük tabii ki. Herkes ve kendim için.

Bir mutluluk sorgulaması: Leylan

Leylan'a aslında siyasi bir aşk hikâyesi denebilir. Ama romanın esas meselesi ne siyaset ne de aşk. İkisini de ihtiva eden temel meseleye, mutluluğa, daha doğrusu derin bir mutluluk tartışmasına "çoklu bilinç ortamında" odaklanıyor yazar. Okuyucu, son sayfayı devirdiğinde ister istemez kendine soruyor: Leylan mıyım, Kudret miyim, Bedirhan mıyım, ismi hiç anılmayan Bahtiyar mıyım, Celal miyim, Sema mıyım, yoksa Mutlu muyum?

İrfan Aktan

Romanın ilk bölümü keyifle, hüznle, yazarın kuvvetli espri anlayışıyla bezenmiş incelikli hicivlerle bir ırmak gibi akıp giderken, bir anda sahneye Kudret'in ilkokul arkadaşı, roman yazarı Netice çıkıveriyor.

Serap'ın Kürtçesi “leylan”dır. Adını “Leylan” koysalardı, onu ilk gördüğüm anda kavuşamayacağımızı anlardım mutlaka. Ben Serap'ın leylan olduğunu iş işten geçtikten sonra anladım. Adı “Mürüvvet” olsaydı farklı olur muydu, bilmiyorum. Ya da “Vuslat”? Yine de ben Leylan'ı sevdim, serap olacağını bile bile. (Sf. 21, Leylan)

Bıçkın bir Diyarbakır “qırığı” olan Kudret, “aşkı bitmesin” diye kavuşmak istemediği ama kimseye de varmasına müsaade etmediği platonik aşkı Serap'la hikâyesini daha baştan böyle anlatıyor.

Kudret, Leylan'ın “taliplilerini” bertaraf etmeye çalışırken okuyucuyu “Toledo” yapılmak istenen Sur'un dar sokaklarında, Türkçenin Kürtçeye, Kürtçenin Türkçeye karıştığı okul sıralarında, çoğumuzun Ben û Sen meyhanesinde tanışıp sigara dumanına karışan sakin sohbetine misafir olduğumuz, arada bir avukatlık yapan ama esas derdi şiirle olan İhsan Fikret Biçici'nin dizelerinde, Mehmed Uzun'un son demlerini yaşamak için geldiği Diyarbakır'daki hastanenin bahçesinde ve tabii kitapların dünyasında dolaştırıyor. (Bu arada Dipnot Yayınları, kitabın 32. sayfasına yerleştirdiği sürprizle okuyucuya sanatçı Xêro Abbas'ın güzel bir şarkısını dinletiyor.)

Romanın ilk bölümü keyifle, hüznle, yazarın kuvvetli espri anlayışıyla bezenmiş incelikli hicivlerle bir ırmak gibi akıp giderken, bir anda sahneye Kudret'in ilkokul arkadaşı, roman yazarı Netice çıkıveriyor.

Daha sonra romandaki hikâye, İstanbul'daki elim bir trafik kazasıyla ikiye bölünüyor ve Demirtaş, okuyucuyu tüm roman boyunca merakta tutacak, “yazar buradan oraya nasıl, niçin geçti” dedirtecek “Hayat Hep Yarımdır” “romanına” davet ediyor. Böylece anlatısını “Hatice'den Netice'ye” vardırıp “Netice'nin” kalemiyle bambaşka bir romana doğru sürüklüyor okuyucuyu.

Demirtaş'ın sınavı da, mahareti de burada ortaya çıkıyor ki, birbirinden tamamen kopuk gibi görünen ama aslında ince bir kulpla birbirine bağlanmış iki ayrı “roman”, başından itibaren ustalıklı tasarlanmış bir örgüyle birbirini tamamlıyor.

YÜZLEŞMEYE DAVET

Leylan'ın esas “siyasi” yönü Celal'in kendisiyle, iktidarla, makam-mevkiyle, “erkeklikle” hesaplaştığı bölümler belki de. Bu açıdan Leylan, Demirtaş'ın, çalkantılı dönemde korkup bir kenara pısanlarla hesaplaştığı ve onları yüzleşmeye davet ettiği bir alan da sunuyor. Leylan, aslında herkesin kendisiyle hesaplaştığı, sorumlu olduklarıyla da yüzleştiği bir davetiye.

Ayrıca Leylan'da, Black Mirror dizisindeki gelecek öngörülerini andıran “çoklu bilinç ortamı” keşfinin de ustalıklı kotarıldığı, yazarın bu konuda epey bir hekimlik ve tıbbiye araştırması yaptığı ve okuyucu için yoğun bir emek verdiği dikkatlerden kaçmayacaktır.

“

Leylan'da, Black Mirror dizisindeki gelecek öngörülerini andıran “çoklu bilinç ortamı” keşfinin de ustalıklı kotarıldığı, yazarın bu konuda epey bir hekimlik ve tıbbiye araştırması yaptığı ve okuyucu için yoğun bir emek verdiği dikkatlerden kaçmayacaktır.

Leylan boyunca Demirtaş, mesajı hikâyenin önüne koymayarak hem kendisini hem de okuyucuyu edebiyatın tadından mahrum bırakmıyor. Dahası, yazar neredeyse hiçbir yerde kendi siyasi kimliğini, konumunu “gözetmediği” için, gerçek manada edebiyat yapmaktan çekinmiyor, duygusunu da, sözünü de sakınmıyor.

Leylan’a aslında siyasi bir aşk hikâyesi denebilir. Ama romanın esas meselesi ne siyaset ne de aşk. İkisini de ihtiva eden temel meseleye, mutluluğa, daha doğrusu derin bir mutluluk tartışmasına “çoklu bilinç ortamında” odaklanıyor yazar. Şu pasaj, kesinlikle tartışmanın özeti sayılmaz ama meraklısına fikir verebilir:

Özünde iyi bir insan olduğunu düşünüp insanların mutluluğunu istiyor olabilirsin, bu seni tam anlamıyla iyi bir insan yapmaya yetmez, sadece zararsız biri yapar. Ama insanların mutluluğu için bir şeyler yapma imkanın varken yapmıyorsan, bu seni kesinlikle kötü bir insan yapar. Bana kalırsa iyi insan olmanın temel kriteri, başkalarının mutluluğuna açılan kapının anahtarını rehin gibi elinde tutmamaktır. Ya hiç kimseye mutluluk vaat etmeyeceksin ya da bu şekilde ele geçirdiğin anahtarı rehin olarak kullanmayacaksın. Bu hiç adil ve dürüstçe değil Sema...(Sayfa: 274-275, Leylan)

Romanın sonlarına doğru, okuyucuların zihnini epey karıştıracak olan “çoklu bilinç ortamında” iyiden iyiye sarılaşan mutluluk tartışmalarını, isteyen siyasi gönderme ve hiciv olarak okuyabilir, isteyen de gündelik hayatın mihnetleriyle boğuşurken kendine rehber seçebilir.

Leylan boyunca Demirtaş, mesajı hikâyenin önüne koymayarak hem kendisini hem de okuyucuyu edebiyatın tadından mahrum bırakmıyor. Dahası, yazar neredeyse hiçbir yerde kendi siyasi kimliğini, konumunu “gözetmediği” için, gerçek manada edebiyat yapmaktan çekinmiyor, duygusunu da, sözünü de sakınmıyor.

“Neticede” Demirtaş, içeriği ve kurgusuyla hem okuyucularının, hem takipçilerinin ezberini bozacağı gibi, son günlerde öykü kitaplarının “şifresini” deşifre etmeye çalışan hasımlarının matematikteki yeteneğini de epey sınavacak gibi görünüyor.

Demirtaş, Kürtçe ve Türkçedeki aynı kelimelerin taban tabana zıt anlamları üzerinden iki halkın birbirine yakınlığının da, uzaklığının da imkânsızlığını deşerken, argodan da siyasi mesajdan da yeri geldiğinde faydalanıyor. Böylece okuyucuyu kendi siyasi kimliğinden özgüvenle uzaklaştırıp Leylan’a yaklaştırmayı başarıyor.

Özgüvenli rahatlığı, yazarı da, okuyucuyu da sığ bir havuzda debelenmekten kurtarıırken, yazarı dilediğince kulaç atabileceği, okuyucuyu ise tat alabileceği bir okyanusa kavuşturuyor.

Üstelik bunu hapisanede, dört duvar arasında, bin türlü siyasi bela ve saldırıyla boğuşurken yapabilmiş olmak, Demirtaş’ın direngenliğinin de çok iyi bir özeti olarak okunabilir.

Okuyucu, Leylan’ın son sayfasını devirdiğinde ister istemez kendine soruyor: Leylan mıyım, Kudret miyim, Bedirhan mıyım, ismi hiç anılmayan Bahtiyar mıyım, Celal miyim, Sema mıyım, yoksa Mutlu muyum?

Mutlu muyuz?

Leylan’daki umut-mutluluk tasnifi belki de hepimize bir kapı aralıyordur: “Umut, mutluluktan daha güçlü, daha kalıcı, daha üretici bir duyguydu ne de olsa.” (Sayfa: 240)

“Neticede” Demirtaş, içeriği ve kurgusuyla hem okuyucularının, hem takipçilerinin ezberini bozacağı gibi, son günlerde öykü kitaplarının

“şifresini” deşifre etmeye çalışan hasımlarının matematikteki yeteneğini de epey sınyacak gibi görünüyor.

Organizasyonu yapılmış yoğun bir itibarsızlaştırma kampanyasıyla karşı karşıya olan Selahattin Demirtaş, yarın raflarda olacak ilk romanı Leylan’da iyilik ve kötülüğün, diğerkamlıkla bencilliğın, mutlulukla mutsuzluğın, korkaklıkla cesaretin etraflı bir muhasebesine girişirken, değme edebiyatçıların bile üstesinden zorlukla gelebileceği çetin bir kurgunun hakkını veriyor.

Her ne kadar kitabın sonundaki teşekkür faslında, “Sanki edebi hayatımın son kitabı bu gibime geliyor” dese de, romanı okuyanlar Demirtaş’ın edebiyat sahnesine güçlü bir giriş yaptığını görecek.

Dolayısıyla Leylan, Demirtaş’a yönelik saldırılar karşısında, onunla dayanışmak için değil, insanın kendisiyle hesaplaşmak ama aynı zamanda edebiyatın zevkini tatmak için alıp okuyacağı bir roman.

“

Her ne kadar kitabın sonundaki teşekkür faslında, “Sanki edebi hayatımın son kitabı bu gibime geliyor” dese de, romanı okuyanlar Demirtaş’ın edebiyat sahnesine güçlü bir giriş yaptığını görecek.

Demirtaş'a açık mektup ve Leylan

Mekânı esneten, tek bir zamanı zamanlar arasında bölüştürerek derinleştiren katmanlı bir hikâyesi var Leylan'ın. Roman içinde roman, zaman içinde zaman, bilinç içinde bilinç. Anlam dünyasının sonsuzluğu içinde garip bir labirent kuruyor hikâyeniz. Bedirhan karakterinizde bilinç bir yere kadar ilerliyor, sonra bir başkası olarak devam ediyor. Bir başkası olarak kendisi olmayı, yine başkasının gözünden izliyor ve tarif ediyor.

Mehtap Ceyran

“

Hapishaneden çıktıktan sonra, bir daha mektup yazamadım. Hapishaneye yazmak ise hepten imkânsız geldi bana. Bu nedenle, avukatlarınızla yolladığınız selamlara, her seferinde buruk bir selamla karşılık verebildim sadece. Bir kart dahi atamadım, mahcubum... Size ne zaman iki satır yazmaya yeltensem ellerim ağırlaştı. Hapishaneden dışarı mektup nasıl yazılır biliyordum da dışarıdan içeri nasıl yazılır bilmiyorum.

Sevgili Demirtaş,

İki yıldır masamda bekleyen ve bir türlü yazamadığım, tamamlayamadığım bir mektup bu. Sevinçle karşıladığım ilk romanınız “Leylan” bu mektubu yazmama vesile oldu.

Hapishaneden çıktıktan sonra, ilk kez bir mektup yazacağım. Hapishanede çok uzun mektuplar yazardım. Seksen, yüz sayfalık roman kalınlığında mektuplar... Yazacak onca şeyi, -hem de dört duvar arasında- nereden buluyormuşum bilmiyorum.

96 senesiydi galiba, bu kalın mektuplardan birini sevgili Yıldırım Türker’e yazmıştım. Mektubuma cevabını Radikal İki’de yayımlamıştı. O mektup ve yazdığım diğer bazı şeyler bir hapishane operasyonunda yok olup gitti. Yıldırım Türker’in verdiği cevaptan ise sadece bir cümle kalmış aklımda. Mektubun başlığı mıydı acaba; “Bu bir şaman aynisi...”

Hapishaneden çıktıktan sonra, bir daha mektup yazamadım. Hapishaneye yazmak ise hepten imkânsız geldi bana. Bu nedenle, avukatlarınızla yolladığınız selamlara, her seferinde buruk bir selamla karşılık verebildim sadece. Bir kart dahi atamadım, mahcubum... Size ne zaman iki satır yazmaya yeltensem ellerim ağırlaştı. Hapishaneden dışarı mektup nasıl yazılır biliyordum da dışarıdan içeri nasıl yazılır bilmiyorum. Yine de hapishaneye yazmanın bu kadar zor olabileceğini düşünmemiştim. Bir daha yazabilecek miyim, bundan da emin değilim. Bu nedenle kabul ederseniz eğer, bu mektubu sizin şahsınızda hapishanelerdeki bütün dostlara yazmış olmak isterim.

“

Varlığın temeli hareketse eğer, kapatılma, varlığa aykırı bir durumdur. Kapatılma hareketi sınırlamaya hatta durdurmaya yönelik bir eylemdir. Çünkü kapatılma zamanın dışına, insanın kendi zamanının dışına itilmesini ifade eder. Hapishanede imkânsızlığın bütün koşullarının oluştuğunu söylemek mümkün. Bu nedenle hapishanedeki, kendi imkansızlığından imkân yaratmak zorunda olan kişidir.

Sizi ilk kez hapishanede, demir parmaklıkların arasından görmüştüm. 95 senesiydi. Buca Cezaevine bir yakınınızı ziyarete geliyordunuz. O vakitler İzmir’de öğrenciydiniz doğru hatırlıyorsam. Sonrasında da görüş kabinlerinde çok defa gördüm sizi. Sohbet ettik. Ben çocuk sayılırdım, siz de çok gençtiniz. Aradan uzun yıllar geçti. Şimdi siz içeride, ben dışarıdayım. Hislerimi tarif etmem öyle güç ki... Fakat bu aynı zamanda yaşananın kader veya kaza olmadığına da göstergesi. Hapishane kapılarına sıra sıra dizilmiş bir toplumun evlatlarıyız biz. Düşünüyorum da yazgımız başka nasıl olabilirdi ki...

Kıymetli Dostum,

Gilles Deleuze “Sanat direndir” der. “Ölüme, köleliğe, alçaklığa, utanca direnir.” Kuşkusuz Leylan da bu direnişten çıkıp gelmiştir. Ama öncelikle hapishanedeki için yazma eyleminin neye karşılık geldiği üzerine düşündüğümü ve bu düşüncelerimi kısaca sizinle de paylaşmak istediğimi bildirmek isterim.

Varlığın temeli hareketse eğer, kapatılma, varlığa aykırı bir durumdur. Kapatılma hareketi sınırlamaya hatta durdurmaya yönelik bir eylemdir. Çünkü kapatılma zamanın dışına, insanın kendi zamanının dışına itilmesini ifade eder. Hapishanede imkânsızlığın bütün koşullarının oluştuğunu söylemek mümkün. Bu nedenle hapishanedeki, kendi imkansızlığından imkân yaratmak zorunda olan kişidir.

Hapishanede yaratım bir bakıma kaçış çizgisiyle gerçekleşir. Bir yersiz yurtsuzlaşmadır bu. Ama kaçmak, eylemden vazgeçmek değildir. Aksine

kaçış eylem üretmektir, sisteme bir delik açarak dünyanın, çağının ve kendi zamanının içine yerleşmektir. Dilin dışından, sistemin dışından fakat yaşamın içinden bir çizgi... Kuşkusuz politik olana karşılık gelir bu.

Yaşamın yeni bağlarını yaratmak, yeni bağlamlar üzerinden yaşama ilişkisi kurmak hapishanedeki için hayati bir önemdedir. Kendi öznelliğini ortaya koymanın ötesinde, içkin kuvvetini harekete geçirmekten söz ediyorum. Yaratma eyleminde yaşama ve onun sonsuzluğuna dair bir şeyler vardır. Kişi bir şekilde bunun kendisinde işlediğini, hareket hâlinde olduğunu hissetmek ister. Bu nedenle kapatılan kişide baş gösteren temel itki, yaratma itkisidir. Bu ise en temelde düşünce zemininin ötesinde içten bir basıncın, varlığın kıpırdanma ihtiyacının yarattığı bir şeydir. Her ne şekilde olursa olsun kendisinde hareketi yeniden yaratmaya, yaşama anlam kazandırmaya yönelik bir eylem... Bilmem siz de bu düşüncelerime katılır mısınız?

Şüphesiz hapishanedekiyle, dışarıdaki için yazmak aynı hızda durmaz ve aynı anlamı üstlenmez. Bunu deneyimlemiş biri olarak söyleyebilirim sanırım. Hapishanede olan için yazmak öncelikle varlığın kıpırdanma ihtiyacıyla ilgilidir. Fakat bunun sanata dönüşmesi estetik arayışıyla ilgili olmalı. Leylan'ın tam da bu aralıktan, varlığın kıpırdanma ihtiyacıyla, estetik arayışınızın kesiştiği noktadan geldiği düşüncesindeyim. Çünkü nihayetinde, hapishaneden çıkmış bir roman bu.

Mekânı esneten, tek bir zamanı zamanlar arasında bölüştürerek derinleştiren katmanlı bir hikâyesi var Leylan'ın. Roman içinde roman, zaman içinde zaman, bilinç içinde bilinç.

“

Mekânı esneten,
tek bir zamanı
zamanlar arasında
bölüştürerek
derinleştiren katmanlı
bir hikâyesi var
Leylan'ın. Roman
içinde roman, zaman
içinde zaman, bilinç
içinde bilinç.

“

Bana çok tanıdık geldi. Kudret'in dille olan meselesi, Bedirhan'ın dağılmış bilincinin başka bilinçlere geçerek bir bakıma kendini onarma isteği. Ve elbette tüm bu hikâyenin içine yerleştiği imkânsızlık.

Anlam dünyasının sonsuzluğu içinde garip bir labirent kuruyor hikâyeniz. Bedirhan karakterinizde bilinç bir yere kadar ilerliyor, sonra bir başkası olarak devam ediyor. Bir başkası olarak kendisi olmayı, yine başkasının gözünden izliyor ve tarif ediyor.

Kendisi olmanın imkânsızlığının, buna asla izin verilmeyişinin, insan olma hâllerimize yapılan ağır müdahalenin yanı sıra, başkası yerine geçebilmenin, onun gibi hissetmenin imkânlarını ve bunun bize vaat edebileceklerini tartışıyor.

Romanı okuduktan sonra, bu çoklu bilincin tek bir akara dönüşmesini bir süre düşünmem gerekti. Tam olarak ne yapmak istemiş olabilirdiniz. Romanın kurgusunun ve biçiminin başarısının yanı sıra, metnin dip akıntısında gürül gürül akan bir şey daha vardı üstelik. “İçimde kaldı” dediğiniz o romandı belki de bu...

Bana çok tanıdık geldi. Kudret'in dille olan meselesi, Bedirhan'ın dağılmış bilincinin başka bilinçlere geçerek bir bakıma kendini onarma isteği. Ve elbette tüm bu hikâyenin içine yerleştiği imkânsızlık.

İnsanın uçurumlarını, sığılıklarını, iyiliğini, kötülüğünü ve kusurlarını anlama arayışı, en başta kendi varlığımızı anlama ihtiyacından gelir. Varlığı neyden ve nereden okuyabiliyorsak anlam dünyamız da ona göre şekilleniyor şüphesiz. Ruhunuzun, kalbinizin derinliklerinden geldiğini hissettiren, anı genişleten, ayrıntıyı derinleştiren bütün bu hikâyenin, bana özellikle altı çizilmiş gibi gelen bazı yerlerinin ve söylenenler kadar,

Tekrarı olmayan bir hayatla karşı karşıyayız. Meselemiz zamanla. Geçmiş durmadan dönüp geliyor bize. Ama aslında eğri büğrü teyellerle dikilmiş, elimizden kayıp gitmiş, daha doğru bir ifadeyle bizden çalınmış, kayıp anlarımız ve bir daha geri alamayacağımız hayatımızdır o. Her birimizin tarihe koyduğu pay yani. Tarih tekrarı olmayandır.

söylenmemişlerin de bu topraklara, içine doğduğu zamana ve çağına söyledikleri var.

Bütün bu uğultunun içinde cevap verme arzusu göze çarpan bu hikâye, kulaklarımızı sağırlandıran bu gürültüye mi, yoksa bu sinsî sessizliğe mi cevap?

Geçmiş ve gelecek arasında yırtılan, kayıp anları toplayıp tam da bu kırılma yerlerine hizalamayı arzulayan bir şimdiki zaman. Parçaya bakan, insanın kırılma yerlerine ayna tutan. Romanın en çok bu yönüne takılıp kaldım. Çatlaklar, kırılma yerleri, yaşam izi...

Kudret'in güvercinlerinin pilavın üzerine konulması, platonik imkânsız aşkı, dil-sizlik ve bunun sonucunda topyekûn bir "Kîr"e dönüşmesi. O olamamak hâli... Bedenler, kimlikler, bilinçler arası geçiş. Anlama ihtiyacı... Bedirhan'ın bütün hatıralarının doğduğu şehirle beraber yerle bir edilmesi. Gömülememek, yerleşememek, engellenmek, yasın imkansızlığı. Ötekilik. Adalet arayışı. Ve geride bırakılamayan, tüm zamanlardan dö-nüp gelerek şimdinin içine yerleşen bir geçmiş.

Tekrarı olmayan bir hayatla karşı karşıyayız. Meselemiz zamanla. Geçmiş durmadan dönüp geliyor bize. Ama aslında eğri büğrü teyellerle dikilmiş, elimizden kayıp gitmiş, daha doğru bir ifadeyle bizden çalınmış, kayıp anlarımız ve bir daha geri alamayacağımız hayatımızdır o. Her birimizin tarihe koyduğu pay yani. Tarih tekrarı olmayandır.

Öyleyse neden kalemimiz hep geçmişin topraklarında gezinir? Edebiyat bizi kendimizi yeniden

hatırlamaya götürdüğü için mi? Bizi şaşkına çeviren varlığımızı, onu bir nedene bağlama ihtiyacımızı, varlığı harekete geçiren şüpheyi, hayat içindeki yerimizi, gerçekle çarpışma anlarımızı, bir yanıyla hakikatten kaçarken bir yanıyla da onu arayışımızı; yıkımlarımıza, dağılma anlarımıza, çaktığımız acılara, büyük ve onarılmaz olandan sonunda bizden geriye ne kaldığına dair sorular sorduğu için mi?

Bu böylece uzar gider. Ama hiçbirimiz geçmişin neden peşimizi bırakmadığını ve aslında neden yazdığımızı tam olarak bilmeyiz. Bizi ele geçiren o büyük huzursuzluk ile anlatmanın imkansızlığı arasında bir gerilim... Ne susmayı ne de anlatabilmeyi bilememek. Dil durmadan elimizde dağılıyor sanki.

Yolu oradan geçen herkes gibi, ben de hapisanede romanlar, öyküler, şiirler yazdım. Fakat hiçbirini yayımlamadım. Sizin yazdıklarınız kadar profesyonel değillerdi. Romantik, çocuksu hatta gülünç diyebileceğim şeylerdi. Hapishaneyle ilgili ise ne içerde ne de sonrasında tek cümle dahi yazamadım. Yine de hapishaneden çıktıktan sonra, uzun yıllar her gece rüyalarım da kendimi tel örgülerin, yüksek duvarların, demir parmaklıkların arasında gördüm. Gündüzleri sisli, buğulu bir gündelikle geçiyordu. Geceleri ise hapishanedeydim. Hapishaneden çıktıktan sonra, bir on yıl kadar da onun hayaletiyle yaşadım. Fakat bu hayalet bir türlü harfe, sözcüğe, cümleye dönüşemedi. Sonunda hesaplaşmamızı belirsiz bir zamana erteleyip birbirimizin sınırlarından çekildik.

Şimdi de geçmişin hayaleti peşimi bırakmıyor.

“

Yolu oradan geçen herkes gibi, ben de hapisanede romanlar, öyküler, şiirler yazdım. Fakat hiçbirini yayımlamadım. Sizin yazdıklarınız kadar profesyonel değillerdi. Romantik, çocuksu hatta gülünç diyebileceğim şeylerdi. Hapishaneyle ilgili ise ne içerde ne de sonrasında tek cümle dahi yazamadım.

Size bu mektubu yazarken aklım hep geriye sarıyor, bir bakıma geçmişin çatalında asılı kalıyor. Hafızamda buğulu camlar, kamburlaşmış evler, sisli sokaklar, sözcüğü kayıp hakikatler var. Geçmiş yarı görünmez ve kederli. Sizinle aynı toprakta, neredeyse birbirine denk düşen sokaklarda büyüdük. Geçmişin sizdeki fotoğrafları da böyle mi bilmek istiyorum... Kendimi hep, buğulanmış bir camdan dünyayı izlerken buluyorum.

Geçmişin bir sonu, bir bitiş çizgisi yoktur aslında. Gelecek gibi, geçmiş de sonsuzdur. Dağılmış anlar, parçalanmış zamanlar geçmişini sonsuz kez tekrar yaratır. Yazmak, yaşamın anlamını sorgulamak kadar, geçmişe bir biçim kazandırmaya, onu bir sıralama içinde hatırlamaya ve dağılmış parçaları bir araya getirip birleştirmeye de yarıyor galiba. Leylan'ı bir yönüyle de böyle okudum.

İlk romanınızı kutlamak için yazdığım bu mektup, yer yer iç dökmeye dönüştü, affınıza sığınyorum.

Leylan hayırlı olsun.

Özgürlüğünüze kavuşacağınız günlerin umuduyla, sizi dostlukla selamlıyorum.

“

Yazmak, yaşamın anlamını sorgulamak kadar, geçmişe bir biçim kazandırmaya, onu bir sıralama içinde hatırlamaya ve dağılmış parçaları bir araya getirip birleştirmeye de yarıyor galiba. Leylan'ı bir yönüyle de böyle okudum.

'Dünyanın ilk romani': Şuşanik

M.S. 5. yüzyılda İakob Tsurtaveli tarafından yazılmış, "ilk roman" iddiası taşıyan "Şuşanik" Othello Kitap etiketiyle yayımlandı. Küçük bir roman olan "Şuşanik", Kraliçe Şuşanik'in çektiği sıkıntıları ve Azize Şuşanik'e dönüşme hikâyesini anlatıyor.

Okan Çil

Anlatıyla kurduğumuz ilişki epey eskiye, yazının icadından da öteye dayanır. Yüzlerce yıllık kültürel birikimle ortaya çıkan destanlara, masallara baktığımızda, hikâye anlatma geleneğinin büyüleyiciliğine kapılmak işten bile değil. Bu gelenek pek tabii inanç sistemleriyle, koca koca Tanrılarla, isyankâr kahramanlarla ve kötü güçlerle çevrilidir ve hemen her dönem kendini yenileyerek, çeşitli varyantlarla karşımıza çıkar.

O zamandan bugüne yüzlerce yıl geçmiş, yüzlerce değişim gerçekleşmiş, yüzlerce eser yazılmış olsa da bu eserlerden bazıları, tarihsel konumları itibariyle ayrıyeten bahse değerlidir. Yazımızın konusu olan Şuşanik de böylesi eserlerden biridir.

MS 5. yüzyılda, İakob Tsurtaveli (Rahip İakob) tarafından yazılan Şuşanik “Dünyanın İlk Romanı” iddiasıyla geçtiğimiz aylarda, Othello Kitap etiketiyle, Parna-Beka Çılaşvili’nin çevirisiyle yayımlandı. Belirtmekte fayda var; Türkçe ve Gürcüce metin bir arada basıldı.

5. YÜZYILDAN BİR ROMAN

Gürcü bir din adamı olan Rahip İakob, Gürcistan’ın Aşağı Kartli bölgesinin yöneticisi Prens Varsken’in saray rahibidir. Hakkında çok bilgi sahibi olmamakla beraber, yazdığı kitaptan öğrendiğimiz kadarıyla kişiliğine ve konumuna dair bir fikir yürütebiliriz ancak.

Şuşanik’in, özgün ismiyle Azize Kraliçe Şuşanik’in Şehadeti’nin yaklaşık 475-482 yıllarında kaleme alındığı tahmin edilmektedir. Kitap her ne kadar 5. yüzyılda yazılmış olsa da günümüze ulaşan en erken el yazması 11. yüzyıla aittir. Gürcüce ilk baskısı 1882’de yapılır. İlerleyen yıllarda Rusça, Fransızca, İngilizce, Almanca, İspanyolca, Macarca, İzlandaca yayımlanır ve 2019’da Türkçeye ilk defa çevrilir.

İlginç olansa Şuşanik’in hayatını anlatan, Ermenice bir kitap daha vardır. Gürcü araştırmacılar, bu kitabı

“

Şuşanik’in, özgün ismiyle Azize Kraliçe Şuşanik’in Şehadeti’nin yaklaşık 475-482 yıllarında kaleme alındığı tahmin edilmektedir. Kitap her ne kadar 5. yüzyılda yazılmış olsa da günümüze ulaşan en erken el yazması 11. yüzyıla aittir. Gürcüce ilk baskısı 1882’de yapılır. İlerleyen yıllarda Rusça, Fransızca, İngilizce, Almanca, İspanyolca, Macarca, İzlandaca yayımlanır ve 2019’da Türkçeye ilk defa çevrilir.

“

**Enteresandır;
Rahip İakob
kitabın başında, ilk
paragrafta, “Daha
önce yazdığım
gibi,” diye başlar
bir cümleye.
Çiłaşvili’nin de
belirttiği gibi
bu önemli bir
göstergedir. Yani
günümüze ulaşan
metnin tam
olmadığını anlarız.**

varyant olarak kabul edip kendilerini merkeze koyarlarken, Ermeni araştırmacılar aksini iddia etmektedirler. İki kitap aynı hikâyeyi konu edinir ama farklı metinlerdir aslında. Keşke Ermeni varyantı da çevrilsen, biz de bunları karşılaştırma imkânı bulsak.

YEDİ YILDA YAZILDI

Küçük bir roman olan Şuşanik, konusu itibariyle hagiografiktir. (Hagiografi: Hristiyan büyüklerinin, azizlerin hayatlarının anlatıldığı eserler) Diğer bir deyişle Kraliçe Şuşanik’in, Azize Şuşanik’e dönüşme hikâyesidir.

Gürcü Kral Vahtang Gorgasal’ın (439-502) hüküm sürdüğü yıllardır. Aşağı Kartli bölgesinin yöneticisiyse Prens Varsken’dir. Şuşanik de Prens Varsken’in eşidir. Roman, Prens Varsken’in, dönemin İran Şahı I. Firuz’a yaptığı ziyaretle başlar. Varsken, Hristiyan bir aileden gelmesine rağmen, bu ziyaret sonucunda dinini reddederek Mazdekçiliği benimser. (Mazdekçilik: Zerdüşt din adamı Mazdek’in felsefesi.) Varsken, eşini ve çocuklarını da I. Firuz’a hizmetkâr yapacağına söz vermesinin ardından gerisin geri Aşağı Kartli’ye döner ve bu haber sarayda bir bomba etkisi yaratır.

Enteresandır; Rahip İakob kitabın başında, ilk paragrafta, “Daha önce yazdığım gibi,” diye başlar bir cümleye. Çiłaşvili’nin de belirttiği gibi bu önemli bir göstergedir. Yani günümüze ulaşan metnin tam olmadığını anlarız. Bir de buna kitabın başındaki girizgâh eklenir. “Ve şimdi size azize ve sevgili Şuşanik’in şehadete ermesini hakikate uygun biçimde anlatacağım.” Bu cümleden de anlıyoruz ki evveliyatında yazılı bir bölüm daha mevcuttur.

Prens Varsken saraya gelince herkes fısır fısır konuşur ama esas tepkiyi eşi Şuşanik gösterir. Dinini, kültürünü, atalarını reddettiği için kocasına cephe alır, yetmez, sarayı terk eder. Prens’in dinine dönmesi için dualar eder. Birtakım arabulucular onu saraya geri getirirler ama Şuşanik’in içi hiç rahat değildir. Beklediği gibi de olur, yaşanan tartışma sonrasında darp edilen Şuşanik zindana kapatılır.

Tüm bunlar olurken, Şuşanik'in yanında yer alan, zindanda onu gizli gizli ziyaret eden kişi de Rahip İakob'dur.

“Ve bekçi beni içeri alınca, ayaklarına vurulmuş prangayla bir gelin gibi güzelleşmiş ve İsa'ya kendini adanmış olan kuzuyu gördüm.”

Şuşanik'in yedi yıl kaldığı zindan, belli bir zaman sonra ibadethaneye dönüşür onun için. Sürekli dua eder, oruç tutar ve Tanrı'ya yakarır. Rahip İakob onu her fırsatta teskin etmeye çalışır. Kalem aldığı bu kitabı da yedi yıllık sürede tamamlar.

Kral Vahtang Gorgasal da Prens Varsken'i I. Firuz'un hizmeti girdiği ve dinini değiştirdiği gerekçesiyle 482'de öldürür.

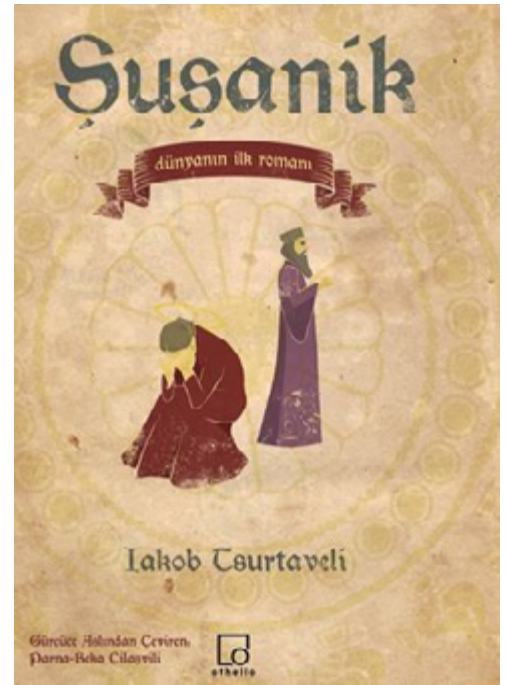
HANGİ İLK ROMAN?

Dünya tarihinde “ilk roman” iddiası taşıyan ve araştırmacılarca tartışılan birkaç kitap daha mevcut. Bunlardan en popüler olanı, günümüz roman estetiğinin bile ötesinde bir yere sahip: “İnebahtı'nın Sakatı” lakabıyla tarihimize geçen Cervantes'in yazdığı La Mancha'lı Yaratıcı Asilzade Don Quijote. 1605'te yayımlanan ve onlarca dile çevrilen bu muazzam kitabın ardından, 11. yüzyıl Japon edebiyatından, Murasaki Shikibu'nun yazdığı Genji'nin Hikâyesi karşımıza çıkar. Derken 5. yüzyıl Gürcü edebiyatından Rahip İakob'un Şuşanik'i, sonraysa 3. yüzyıl Antik Yunan'dan Longos'un Dafnis ve Hloi'sini görürüz.

Hâl böyle olunca, bu birbirinden önemli kitapların hangisinin ilk olduğuna dair net bir uzlaşma bulunmaz. Tarihsel önemi ve estetik tercihleri sebebiyle hepsini okumak ve yüzyıllar öncesinden günümüze kalan seslere kulak kabartmak belki de en doğrusudur.

Kaynakça

Şuşanik, İakob Tsurtaveli, Çev: Parna-Beka Çılaşvili, Syf: 80, Othello Kitap, 2019

Şuşanik-Dünyanın İlk Romanı, İakob Csurtaveli, Çevirmen: Parna-Beka Çılaşvili, 80 syf., Othello, 2020.

ETKİNLİK

FARELER VE İNSANLAR

16 Şubat 2020

Saat: 20:00

Ankara Yeni Sahne,
Ankara**KEŞANLI ALI DESTAN**

29 Şubat 2020

Saat: 20:30

Türker İnanoğlu
Maslak Show Center,
İstanbul**HALUK LEVENT**

08 Mart 2020

Saat: 21:00

Bostancı Gösteri
Merkezi,
İstanbul**METALLICA SENFONİ BY MUSA GÖÇMEN**

27 Mart 2020

Saat: 20:30

Grand Pera Emek
Sahnesi,
İstanbul

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Aşk İçin İstedığımız Başka Hayvanlar

Yazar: Defne Sandalci

Yayınevi: Metis Yayıncılık

Sayfa Sayısı : 80

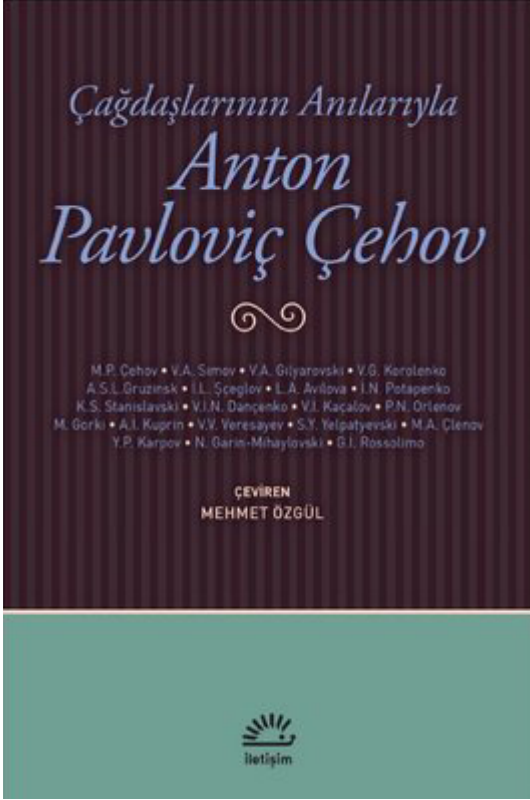
Chelsea Wolfe'dan Cenk Taner'e Şarkısı Söz Yazarı-Singer Songwriter Seçkisi

Yazar: Kolektif

Yayınevi: Sub Yayınları

Sayfa Sayısı: 72

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Çağdaşlarının Anılarıyla Anton Pavloviç Çehov

Yazar: Kolektif

Çevirmen: Mehmet Özgül

Yayınevi: İletişim Yayıncılık

Sayfa Sayısı : 460

Girdaptaki Maymun

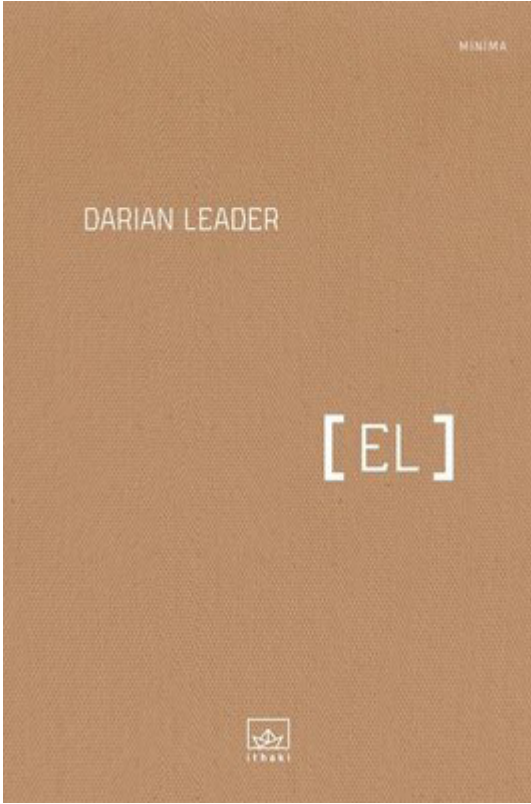
Yazar: Selva Almada

Çevirmen: İdil Dündar

Yayınevi: Redingot Yayınları

Sayfa Sayısı: 87

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

El

Yazar: **Darian Leader**
Çevirmen: **Erkal Ünal**
Yayınevi: **İthaki Yayınları**
Sayfa Sayısı : **144**

Utanç ve Bağlanma Yitimi- Onarım Terapisi Pratiği

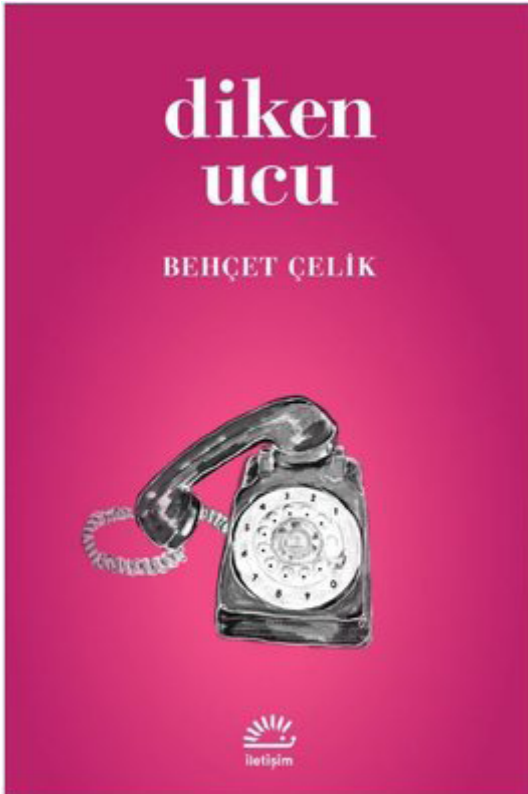
Yazar: **Joseph J. Nicolosi**
Çevirmen: **Okan Gündüz**
Yayınevi: **Kaknüs Yayınları**
Sayfa Sayısı: **512**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Bazı İnsanlar Varlıklı Olsun Diye Neden Diğerleri Yoksul Olmak Zorunda?

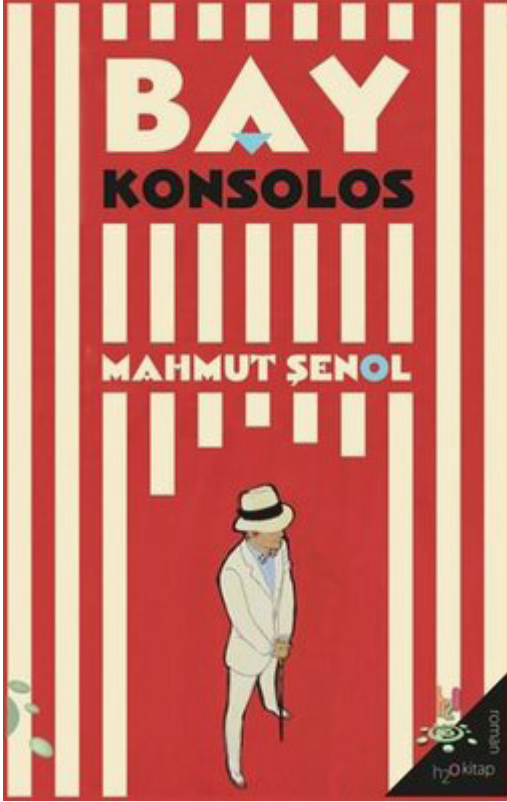
Yazar: **Fidel Castro**
Yayınevi: **Destek Yayınları**
Sayfa Sayısı : **96**

Diken Ucu

Yazar: **Behçet Çelik**
Yayınevi: : **İletişim Yayıncılık**
Sayfa Sayısı: **118**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

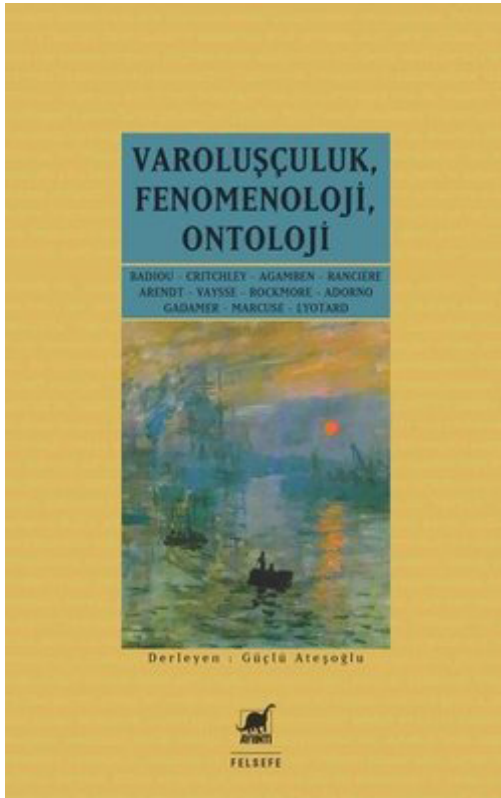

Bay Konsolos

Yazar: Mahmut Şenol

Yayınevi: h2o Kitap

Sayfa Sayısı : 288

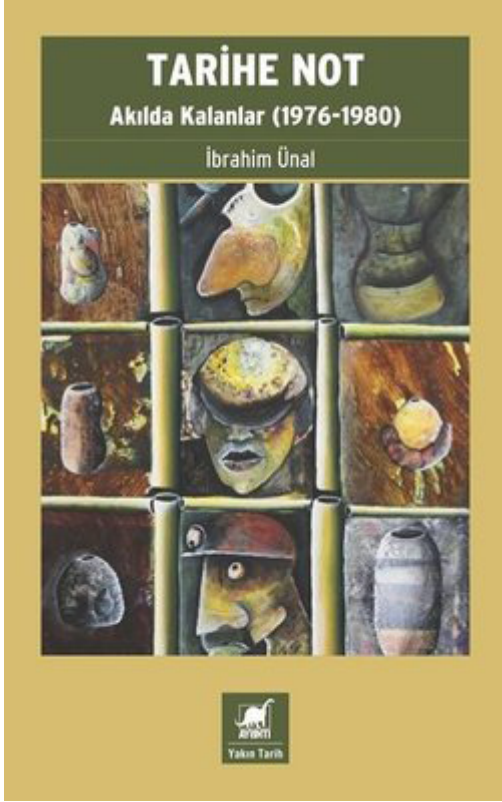
Varoluşçuluk-Fenomenoloji-Ontoloji

Yazar: Kolektif

Yayınevi: Ayrıntı Yayınları

Sayfa Sayısı: 272

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

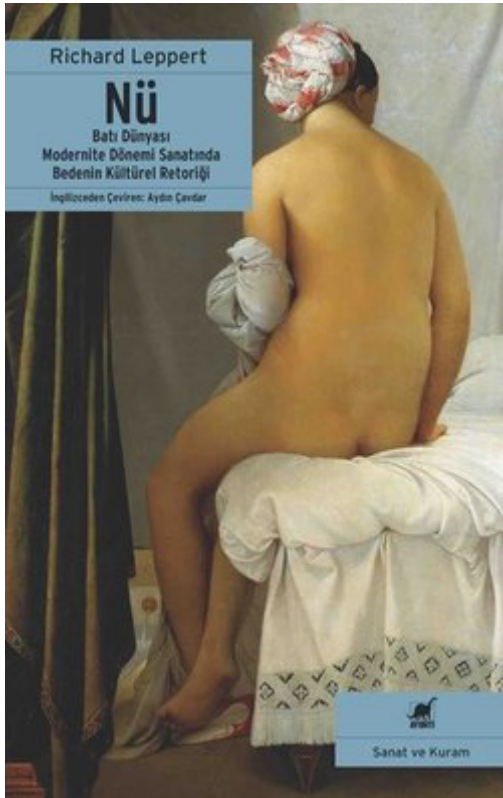

Tarihe Not-Akılda Kalanlar 1976-1980

Yazar: İbrahim Ünal

Yayınevi: Ayrıntı Yayınları

Sayfa Sayısı : 496

Nü-Batı Dünyası Modernite Dönemi Sanatında Bedenin Kültürel Retoriği

Yazar: Richard Leppert

Çevirmen: Aydın Çavdar

Yayınevi: Ayrıntı Yayınları

Sayfa Sayısı: 304

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

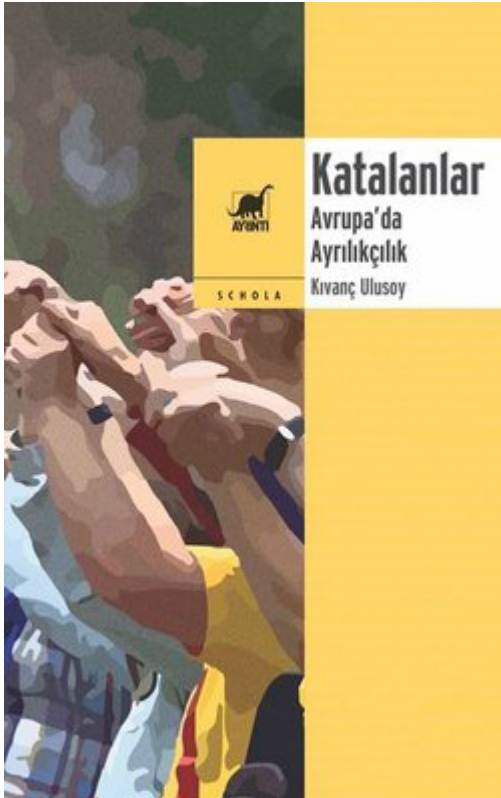

İnsan Cephesi

Yazar: **Ken MacLeod**

Yayınevi: **Ayrıntı Yayınları**

Sayfa Sayısı : **112**

Katalanlar-Avrupa'da Ayrılıkçılık

Hazırlayan: **Kivanç Ulusoy**

Yayınevi: **Ayrıntı Yayınları**

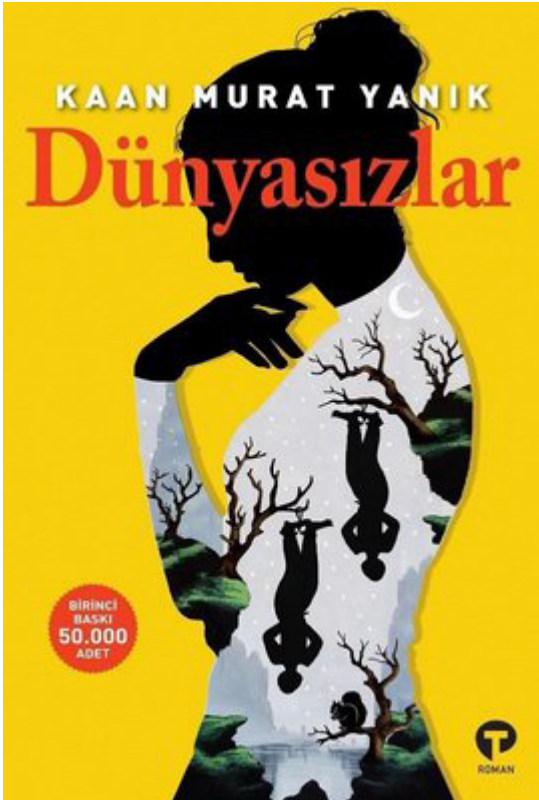
Sayfa Sayısı: **176**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Gençler İçin Hayat Bilgisi

Yazar: **Raoul Vaneigem**
 Çevirmen: **Işık Ergüden**
 Yayınevi: **Sel Yayıncılık**
 Sayfa Sayısı : **295**

Dünyasızlar

Yazar: **Kaan Murat Yanık**
 Yayınevi: **Turkuvaz Kitap**
 Sayfa Sayısı: **416**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

Kürtaj

Yazar: **Richard Brautigan**
Çevirmen: **Sanem Öge**
Yayınevi: **Sel Yayıncılık**
Sayfa Sayısı : **144**

İnsanlığımı Yitirirken

Yazar: **Osamu Dazai**
Çevirmen: **Hüseyin Can Erkin**
Yayınevi: **Sel Yayıncılık**
Sayfa Sayısı: **109**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

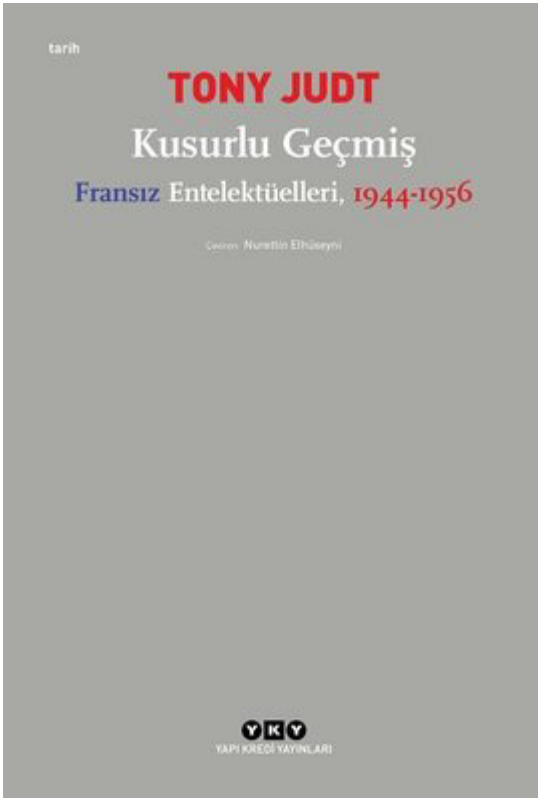
İyi Bir Hayat

Yazar: **James Wood**

Çevirmen: **Roza Hakmen**

Yayınevi: **Yapı Kredi Yayınları**

Sayfa Sayısı : **184**

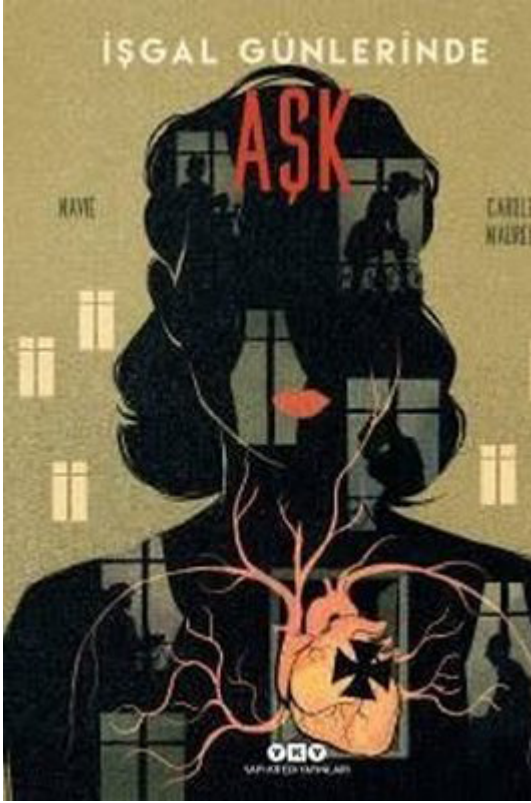
Kusurlu Geçmiş Fransız Entelektüelleri 1944-1956

Yazar: **Tony Judt**

Yayınevi: **Yapı Kredi Yayınları**

Sayfa Sayısı: **320**

YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR YENİ ÇIKANLAR

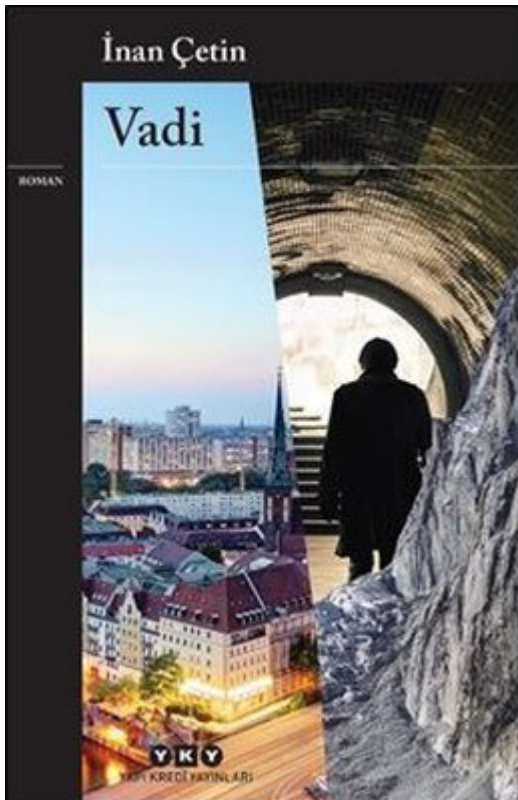

İşgal Günlerinde Aşk

Yazar: Navie

Yayınevi: Yapı Kredi Yayınları

Sayfa Sayısı : 148

Vadi

Yazar: İnan Çetin

Yayınevi: Yapı Kredi Yayınları

Sayfa Sayısı: 304

ÇOK SATAN KİTAPLAR**EDEBİYAT****1. Şeker Portakalı**

Jose Mauro De Vasconcelos, Can Yayınları

2. 1984

George Orwell, Can Yayınları

3. Hayvan Çiftliği

George Orwell, Can Yayınları

4. Suç ve Ceza

Fyodor Mihayloviç Dostoyevski, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

5. Simyacı

Paulo Coelho, Can Yayınları

6. Yabancı

Albert Camus, Can Yayınları

7. Fahrenheit 451

Ray Bradbury, İthaki Yayınları

8. Aşkımız Eski Bir Roman

Ahmet Ümit, Yapı Kredi Yayınları

9. Cesur Yeni Dünya

Aldous Huxley, İthaki Yayınları

10. Körlük

Jose Saramago, Kırmızı Kedi

11. İçimizdeki Şeytan

Sabahattin Ali, Yapı Kredi Yayınları

12. Dünyanın Uyanışı

Şengül Boybaş, Küsurat Yayınları

13. Bilinmeyen Bir Kadının Mektubu

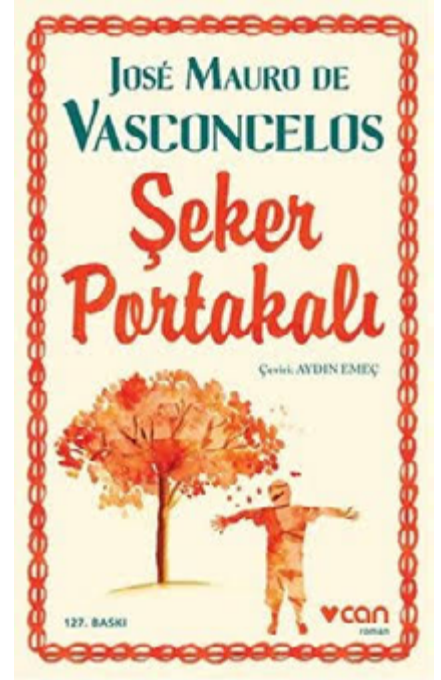
Stefan Zweig, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

14. Olağanüstü Bir Gece

Stefan Zweig, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

15. İnsan Neyle Yaşar

Lev N. Tolstoy, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları

ÇOK SATAN KİTAPLAR**EDEBİYAT DIŞI****1. Kara Kutu**

Soner Yalçın, Kırmızı Kedi

**2. Bir Ömür Nasıl Yaşanır?
Hayatta Doğru Seçimler İçin Öneriler**

İlber Ortaylı, Kronik Kitap

3. Momo

Michael Ende, Pegasus Yayınları

4. Bağlanma Günlüğü

Hatice Kübra Tongar, Hayy Kitap

5. Tüfek, Mikrop ve Çelik

Jared Diamond, Pegasus Yayınları

6. Türk Dikkati

Fatih M. Şeker, Dergah Yayınları

7. Gerçek Tıp-Yitik Şifanın İzinde

Aidin Salih, Yitik Şifa

8. Dervişin Teselli Koleksiyonu

Doğu'dan Batı'dan 99 Teselli

Mecit Ömür Öztürk, Hayy Kitap

9.İnsanın Anlam Arayışı

Viktor Emil Frankl, Okyanus Yayınları

10. İçimdeki Müzik

Sharon M. Draper, Timaş Genç

11. Bırak ve Rahatla

Adem Güneş, Timaş Yayınları

12. Bağırmayan Anneler

Hatice Kübra Tongar, Hayy Kitap

13. İrade Terbiyesi

Jules Payot, Ediz Yayınevi

14. İyi Hissetmek

David Burns, Psikonet Yayınları

15.Hayata Dön

Gülseren Budayıcıoğlu, Remzi Kitabevi

